

*Довгаль Ю.С.
Гребінь О.М.*

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ НА РІВНІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Анотація. У статті проведено оцінку ефективності управління ресурсами на рівні комерційного банку та визначено їх роль у підтримці ліквідності банку на відповідному рівні. Проаналізовано нормативи ліквідності, збалансованість активів та пасивів за строками, якість активів та депозитів та якість обслуговування клієнтів комерційними банками, як напрями забезпечення відповідного рівня ліквідності на рівні комерційного банку.

Ключові слова: банківські ресурси, ліквідність, нормативи ліквідності, депозит, кредит, активи, відсоток за вкладками, якість обслуговування.

Вступ. Управління ліквідністю комерційного банку є досить складним процесом, особливо у період загострення фінансової ситуації у країні. Оскільки потрібно не лише залучати кошти від вкладників та інших кредиторів, а й правильно ними розпоряджатися з метою ефективного використання. Особливої уваги заслуговує управління ресурсами на рівні комерційного банку. Адже правильний їх розподіл та визначення оптимальної структури джерел походження коштів є запорукою прибуткової роботи банку та підтримки ліквідності на потрібному рівні, що й зумовлює проблематику дослідження. Проблемами управління ліквідністю комерційних банків займається багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Відомі наукові праці Д.М. Олійника, у яких розглядається управління ліквідністю комерційного банку та оптимізація фінансового результату [5], Ю.С. Серпениної, яка наводить теоретичні аспекти управління ліквідністю [6], у свою чергу теоретичні підходи також розглядав О.В. Молчанов [4]. Міщенко В. та Сомик А. у своїх публікаціях розглядають методологічний підхід до аналізу ліквідності [3].

Постановка завдання: оцінка ефективності управління ресурсами на рівні комерційного банку та їх роль у підтримці ліквідності банку на відповідному рівні.

Результати. Однією з умов ефективної роботи банку є забезпечення високого рівня надійності та мінімального ризику здійснюваних операцій, у основі чого лежить ліквідність банківської установи, її здатність безперервно виконувати свої зобов'язання перед клієнтами. Специфікою комерційних банків є те, що вони використовують залучені кошти, які належать іншим суб'єктам ринку. Очевидно, що банкрутство такого фінансового інституту може призвести до дестабілізації грошово-кредитної системи країни.

Коли виникають проблеми з ліквідністю у банківському секторі, НБУ використовує власні інструменти, щоб стабілізувати ситуацію. Це звичайно приносить свої результати, але банку потрібно самостійно здійснювати стратегічне планування й управління ліквідністю на основі всебічного аналізу всіх факторів, які можуть впливати на можливість банку виконувати свої зобов'язання.

Виділимо кілька напрямів управління ресурсами, яке відбувається на рівні комерційного банку:

1. комерційні банки повинні виконувати вимоги НБУ щодо встановлених економічних нормативів;

2. комерційні банки повинні дотримуватися збалансованості активів та пасивів за строками;

3. комерційному банку потрібно слідкувати за якістю своїх активів та депозитів;

4. комерційні банки повинні вживати заходів стимулювання залучення вкладів і їх збереження, враховуючи такі фактори:

- якість обслуговування клієнтів;
- кваліфікацію персоналу банку;
- відсоток за вкладами.

Звичайно, кожен з даних напрямів є важливим в процесі управління, але спочатку приділимо увагу нормативам ліквідності. Відповідно до рекомендацій Базельської угоди Національний банк з метою контролю за станом ліквідності комерційних банків України встановив три нормативи ліквідності, які визначені в Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затвердженій постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368[1].

Аналіз виконання банками нормативів ліквідності, що представлений у таблиці 1, характеризується певною динамікою, фактичні показники ліквідності значно перевищують їх нормативне значення. Це свідчить про надмірне перевищення наявних у розпорядженні банків короткострокових ліквідних активів над їх зобов'язаннями з відповідними термінами виконання.

Таблиця 1

Динаміка виконання нормативів ліквідності комерційними банками за 2009-2010 рр.

Період	Нормативи ліквідності					
	Н4 – норматив миттєвої ліквідності		Н5 – норматив поточної ліквідності		Н6 – норматив короткострокової ліквідності	
	Фактичне значення	Нормативне значення	Фактичне значення	Нормативне значення	Фактичне значення	Нормативне значення
2009 р.						
На 01.01	62,38	Не менше 20%	75,16	Не менше 40%	32,99	Не менше 20%
На 01.02	63,73		72,23		31,33	
На 01.03	60,83		73,08		29,92	
На 01.04	63,05		71,78		30,95	
На 01.05	64,97		77,32		33,30	
На 01.06	67,91		79,29		32,23	
На 01.07	69,81		73,87		32,63	
На 01.08	63,90		72,95		32,82	
На 01.09	65,33		71,35		32,92	
На 01.10	67,42		70,62		33,77	
На 01.11	66,93		69,34		32,55	
На 01.12	65,74		70,30		32,25	
2010 р.						
На 01.01	64,45	Не менше 60%	72,90	Не менше 40%	35,88	Не менше 60%
На 01.02	69,87		73,52		37,83	
На 01.03	63,15		75,53		99,99	
На 01.04	68,64		82,04		100,85	
На 01.05	69,41		74,13		98,64	
На 01.06	65,78		77,76		98,85	

На 01.07	69,63		81,72		100,28	
На 01.08	65,88		78,92		99,78	
На 01.09	56,99		72,51		94,59	
На 01.10	53,56		74,19		94,35	
На 01.11	57,51		76,48		93,83	
На 01.12	55,64		81,11		91,73	
2011 р.						
На 01.01	58,80		77,33		91,19	

(Складено автором за даними [7])

Наведені дані свідчать, що навіть не зважаючи на поточні проблеми з ліквідністю, комерційні банки дотримувалися встановлених нормативів. Фактичні значення Н4 та Н5 у кризовий період не змінилися, а от норматив короткострокової ліквідності (Н6) зріс майже на 60 процентних пунктів. Це пов'язано з тим, що НБУ підвищив нормативне значення для цього нормативу з 20% до 60%. Дане зростання нормативного значення є результатом збільшення Національним банком обов'язкових резервів з метою запобігання зростанню кредитування комерційними банками у період кризи та збереження платоспроможності.

Дотримання економічних нормативів ліквідності забезпечує певний мінімально необхідний рівень ліквідності кожного окремого банку. Проте через статичність і ретроспективність показників нормативів вони не можуть бути точними і єдиними індикаторами ліквідності банків, а їх дотримання є необхідною проте, недостатньою умовою забезпечення ефективного управління банківською ліквідністю[3].

Виходячи з наведеної інформації виконання нормативів ліквідності, доречно зробити висновок, що комерційні банки володіють достатнім рівнем ліквідності та управління ресурсами відбувається на відповідному рівні.

Наступним напрямком регулювання ліквідності на рівні комерційного банку є якість депозитної бази, яка визначається часткою стабільних депозитів у банку. Підвищення стабільної частки депозитів зменшує потребу банку в ліквідних коштах, оскільки передбачає відновлюваність зобов'язань банку. Найбільша стабільність спостерігається у депозитів до запитання, що пов'язано з їх низькою залежністю від рівня процентної ставки (рис. 1).

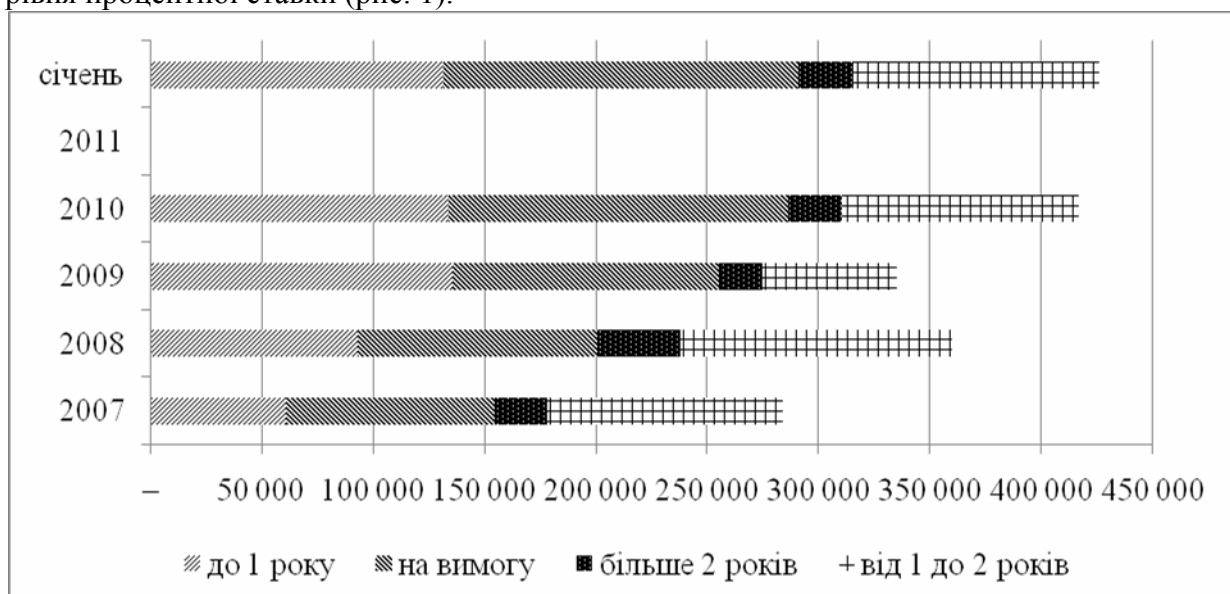

Рис. 1. Депозити за строком погашення(складено автором за даними [7])

Незважаючи на те, що ці депозити мають бути погашені на першу вимогу в будь-який момент (невідомий банку), загальна їх сума (за стабільної економічної ситуації та стійкого фінансового стану банку) залишається стабільною (витрати клієнтів з цих депозитів перекриваються надходженнями коштів на них). З іншого боку, стабільність депозитів до запитання знижується через складність прогнозування їх витрачання, тоді як за строковими депозитами точно відомий термін виплати, хоча їх належність до банку значною мірою визначається рівнем процентної ставки.

За даними рисунку 1 спостерігаємо, що в досліджувані роки зростає величина депозитів на вимогу, тоді як зменшуються вклади на термін більше 2 років. Дана ситуація говорить про недовіру клієнтів до банківських установ і їх небажання вкладати кошти на тривалий термін, бо це вважається ризиковим.

Наступним напрямом управління ресурсами є якість активів, яка визначається на основі їх ліквідності, ризикованості, дохідності та диверсифікованості. Ліквідність активів — це їх здатність трансформуватися в грошові кошти через їх реалізацію або погашення зобов'язань боржником. Ступінь ліквідності активів залежить від їх призначення. Активи банку, наприклад кредити, в грошовій формі призначені для виконання платіжної функції, інші — для отримання доходу тощо. Проаналізуємо величину кредитів, які видали комерційні банки протягом 2007-2011 років (рис. 2).

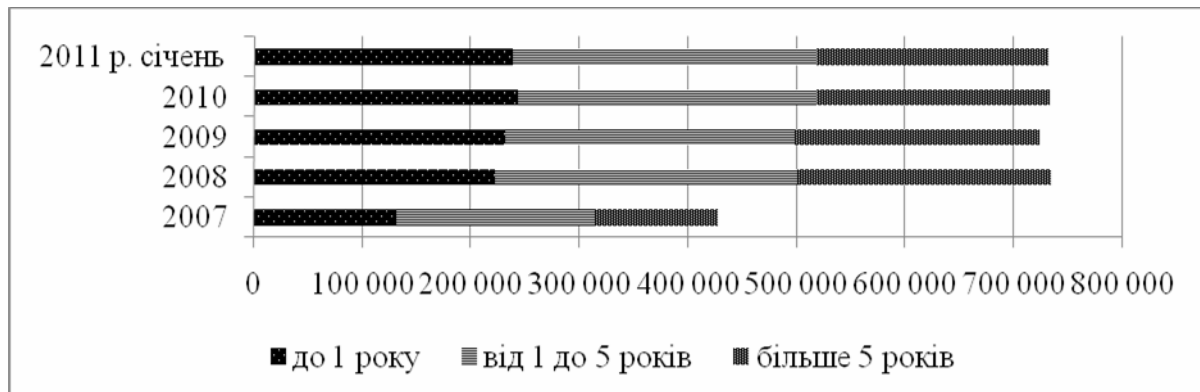

Рис. 2. Кредити за строком погашення(складено автором за даними [7])

Різке зростання величини кредитів, що видали комерційні банки відбулося у 2008 році. У період 2009 – 2010 років, коли були проблеми у банківському секторі, кредитний портфель банків значно погіршився. Оскільки велика частина кредитів не поверталась і НБУ ввів заборону на видачу кредитів.

Що стосується збалансованості активів та пасивів за строками, то вона має значний вплив на ліквідність банку. Виконання банком зобов'язань перед клієнтами передбачає погодження строків, на які інвестуються кошти, зі строками, на які ці кошти надали вкладники. Певна частина депозитів може використовуватись і для довгострокового інвестування чи кредитування, але для більшої частини активів та пасивів збалансованість за строками є необхідною.

Аналізуючи величини залучених депозитів та виданих кредитів за строком погашення, бачимо, що між ними існує певний дисбаланс. Оскільки клієнти свої вклади бажають вкладати на нетривалий термін, а банки кредити видають в основному на строк від 1 до 5 років. Це свідчить про неналагоджену депозитну та кредитну політику банків.

Для того, щоб не виникало проблем з управлінням ліквідністю, комерційному банку потрібно вживати заходів по стимулюванню залучення вкладів юридичними та фізичними особами.

Вкладники при прийнятті рішення про розміщення власних коштів на депозитах керуються насамперед трьома основними міркуваннями: *надійність банку, рівень відсоткової ставки за вкладами, якість обслуговування клієнтів*. Як правило, у вітчизняній банківській практиці проявляється тенденція: чим стабільніше і надійніше банк, тим меншою мірою він прагне встановити максимально високі відсоткові ставки за депозитами. І навпаки, маловідомі банки пропонують максимальні відсоткові ставки, прагнучи залучити більше вкладів [2].

Наведемо динаміку процентних ставок за строковими депозитами на рисунку 3.

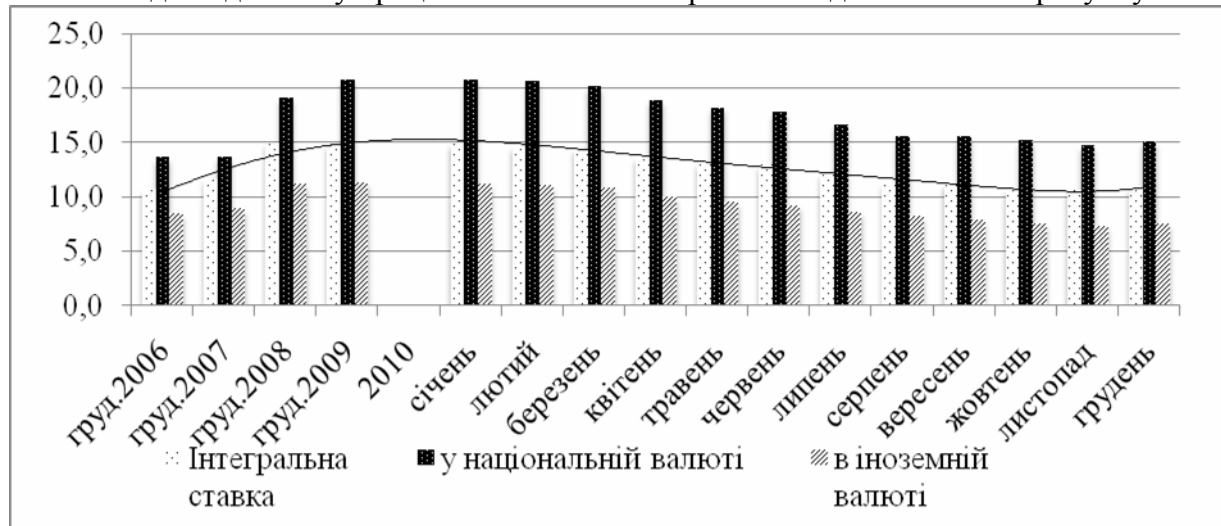

Рис. 3. Процентні ставки за строковими депозитами, залученими банками у фізичних осіб(складено автором за даними [7])

Аналізуючи дані, доцільно відзначити, що до початку проблем у банківському секторі відсоткові ставки зростали, але з лютого рівень інтегральної відсоткової ставки знизився до рівня 2006 року. Зміна відсоткової ставки відбулась у результаті зміни облікової ставки НБУ і збільшенням обов'язкових резервів, які й на сьогоднішній день не мають тенденції до зменшення.

Коли Національний банк регулює рівень відсоткової ставки за депозитами, йдеться, насамперед, про обмеження банківської конкуренції в сфері депозитних відсоткових ставок. У колишньому СРСР розмір відсоткової ставки за вкладами був стабільним і централізовано встановлювався Радою Міністрів (урядом). Державні трудові ощадні каси СРСР виплачували вкладникам — фізичним особам доход у вигляді відсотків або вигравів: за вкладами до запитання, умовним, на єдину ощадну книжку і на поточні рахунки окремих громадян — 2% річних; за строковими вкладами — 3% річних; за виграшними вкладами доход виплачувався у вигляді вигравів з розрахунку 2% річних.

У США величина відсотка за строковими і ощадними внесками суворо регулюється Федеральною резервною системою [2].

Відсоткова політика комерційних банків у сфері депозитних операцій повинна ґрунтуватися на принципах оптимальності, ефективності, адекватності ситуації, що реально існує на ринку банківських послуг, враховувати як власні економічні інтереси, так і інтереси вкладників.

Наступними факторами, які в значній мірі впливають на рівень ліквідності комерційного банку є імідж банку та якість обслуговування в ньому. Оскільки клієнти обирають ті банківські установи, у яких, наприклад, не потрібно буде стояти у черзі по 20 хвилин та у яких буде надано широкий спектр банківських продуктів. Тому кожен

комерційний банк прагне визнаватися лідером по якості обслуговування і постійно розробляє програми, щоб досягти поставленої мети.

Сьогодні широко почали застосовуватися програмно-технічні комплекси самообслуговування, які набувають популярності серед клієнтів. Про це можемо судити по даних таблиці 2, де загальна сума переказів через комплекси самообслуговування за останні півроку зросли майже на 79,21%.

Таблиця 2

Кількість ПТКС та обсяги переказів коштів

Звітна дата	Загальна кількість ПТКС (шт.)	Загальна сума переказів (млн. грн.)
01.07.2010 р.	73611	7714
01.01.2011 р.	71178	13824

(складено автором за даними [7])

За даними звітності переважна більшість ПТКС встановлена АТ «Райффайзен Банк Аваль» і ПАТ КБ «Приватбанк».

Еталоном для всіх цих заходів є якість обслуговування клієнтів у Західній Європі та США, де клієнт завжди правий у розумінні, що все буде перероблено, сплати або товари будуть повернуті. І, зазвичай, в організаціях із високим рівнем клієнтського сервісу, особа на найнижчому рівні, будь то менеджер магазину чи відділення, має змогу прийняти рішення негайно.

Висновок. За результатами проведеного дослідження правомірно зробити висновок, що управління ліквідністю на рівні комерційного банку здійснюється за різними напрямками. Дослідження дало можливість зробити наступні висновки:

1. фактичні значення нормативів ліквідності знаходяться вище нормативних, тому претензій до комерційних банків з боку НБУ немає. У цьому велику роль відіграла регуляторна політика Національного банку, який збільшив норми обов'язкових резервів;

2. на даний час не існує збалансованості між активами та пасивами за строками погашення: депозити вкладаються на менший термін, ніж видаються кредити. Це в певній мірі впливає на ліквідність банку. Адже, якщо велика кількість клієнтів звернеться з вимогою виплати депозитів, комерційні банки не в змозі будуть це зробити;

3. рівень інтегрованої ставки за строковими депозитами знизився до рівня 2006 року, що вплинуло і на величину вкладених депозитів. На наш погляд, комерційним банкам потрібно повертати довіру клієнтів, щоб вони змогли вкладати кошти на довгий термін під вигідні для них депозитні програми;

4. якість обслуговування клієнтів знаходиться на високому рівні, але, щоб досягти рівня Західної Європи, необхідний надалі впроваджувати комплекси самообслуговування, навчати клієнтів ними користуватися, просувати онлайнвий банкінг, підвищувати безпеку та надійність банківських установ.

Література

1. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція Національного банку України. Затверджене постановою правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 368 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

2. Лагутін, В.Д. Кредитування [Текст] : теорія і практика: Навч. посібник– 4.вид., стер / В. Д. Лагутін. // К. : Знання, 2004. – 215 с.

3. Міщенко, В. Ліквідність банківської системи України: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 12/ В. Міщенко, А. Сомик та ін. //К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – С. 180.

4. Молчанов, О.В. Теоретичні підходи до управління ліквідністю сучасних банків / О.В. Молчанов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 10. – С. 48–51.

5. Олійник, Д.М. Управління ліквідністю комерційного банку та оптимізація фінансового результату / Д.М. Олійник // Вісник НБУ. // 2001. – №8. – С. 28-29.

6. Серпенінова, Ю.С. Теоретичні підходи по управлінню ліквідністю банку / Ю.С. Серпенінова // Актуальні проблеми економіки. –// 2009. – №2 (92). – С. 159–165.

7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

Summary. In the article the estimation of efficiency of management resources is conducted at the level of commercial bank and certainly their role in support of liquidity of bank at proper level. The norms of liquidity, balanced of assets and passive voices after terms, quality of assets and deposits and quality of service of customers, are analyzed by commercial jars, as directions of providing of the proper level of liquidity at the level of commercial bank.

Keywords: banking resources, liquidity, liquidity ratios, deposits, loans, assets, interest on deposits, the quality of service.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2011